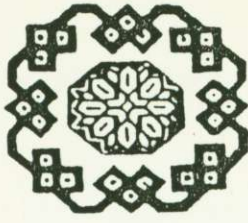


A
ESİN.E
SEL
1984



I. MİLLETLERARASI
TÜRK HALI KONGRESİ
FIRST INTERNATIONAL CONGRESS
ON TURKISH CARPETS

Emel Esin



SELÇUKLU - ÖNCESİ TÜRK HALI SANATINA DAİR

91

Tek-Esin Vakfı

EMEL ESİN



SELÇUKLU - ÖNCESİ TÜRK HALI SANATINA DAİR

Emel ESİN
TURKEY

Altun-yış dağlarında, arkeolojik araştırmalarda, Başadar ve Pazırık mezarlarında çıkan, Milattan önceki asırlara aid düğümlü halı ve kilim kalıntıları, o devirde, halı ve kilim dokuma sanatının merkezini tayin etmiş oldu. Halı sanatında ad bırakmış kadim boylar hakkında tarihi kayıtlar ile, Atun-yış kalıntılarındaki ikonografi tahlili neticesinde bu eserler şu iki boylardan birine atf olmaktadır: Çin tarihlerinin muharref şekilde verdikleri isimler ile, "Wu-huan" lar ve "Ting-ling" ler. Her iki boy da tarihi devirde, Çin kaynaklarında, Türkler arasında yer almaktadır. Bunların asli adları üzerinde, Türkologlar muhtelif tekliflerde bulunmaktadır. Bazı nazariyelere göre "Wu-huan", "Tokuz-Oğuz'dan ve "Ting-Ling" ise, arabalar ile göç eden bir boy olmakla, tekerlek manasına Tegreg'den muharref idi.

Miladi üçüncü ila beşinci asırlarda ise, gerek halı dokuyucu boylar hakkında kayıtlar, gerek arkeolojik malzeme halı sanatı merkezini Doğu Türkistan ile Çin sınırları arasında göstermektedir. "Wu-huan" lar ile aynı gruptan ve Türk oldukları bilinen, o sırada şimali Çine hakim Tabgaç'lar (386 - 556) ile bir soydan T'u-yü-hun'lar, devrin tanınmış halı dokuyucuları olup, halılarını hem Tabgaç sarayına, hem de Tibet'e satıyorlar idi. "Ting-ling" lerin ahfadı oldukları, son araştırmalarda açıklığa kavuşan ve Çince muharref şekildeki adları (T'ie-le), bazı Türkologlarca Türk şekline irca edilen, Uygurlar'ın ve Oğuz'ların da mensub bulunduğu boylar birliğı de halı dokuyucuları arasında idi. "T'ie-le" ler, bu sırada, Çin hududlarından Doğu Türkistana kadar uzanan sahada idiler ve şimal-doğu Türkistanda, Kök-Türk futuhatına kadar devam edecek, bir Hakanlık kurmuşlardı. (486-540). Böylece, Doğu Türkistanda, Kuça'da bulunan ejderli düğümlü halı "T'ie-le" lere, daha cenub-doğudaki, çok sayıda düğümlü halı ve kilimler ise, hem onlara, hem de, belki daha ziyade, "T'u-yü Hun" lara atf olunabilmektedir. Ancak, Beşinci asırda, Hun-Oğur göçleri ile halı sanatının batıya da yayıldığı anlaşılmaktadır. Bizans elçileri, 434'de, Attila'nın Hatun'unun sarayında, "üstünde yürünebilen halılar" olduğunu kayda değer buluyorlardı (Bizans ve Fars halıları ile ancak sedirler döşenirdi).

Kök-Türk Hakanlığı zamanında (550-745) bütün Türkistanda halı merkezleri olduğu kaydlardan bilinir. Kök-Türk Hakanları, keçe, veya yün halı üzerinde havaya kaldırılarak, tahta çıkma merasimi icra ediliyordu. Bunu gösteren iki sanat eseri bilinmektedir. Uygurların Doğu Türkistan ile Çin hududunda devlet kurdukları dokuzuncu asırdan itibaren, düğümlü halı ve kilim kalıntıları ve bunların resimleri, bilhassa Uygur merkezlerinde bulunmaktadır. Uygurlar, hem uzun halılar, hem de üstünde oturup, murakebeye varılan seccadeler yaparlardı. Bunların bazı kosmolojik motifleri Türk halı sanatında, klasik mahiyet alacaktı.

Dr.Emel Esin KÜTÜPHANESİ	
Demirb. no:	00091
Tasnif no:	A ESİN.E SEL 1984





SELÇUKLU - ÖNCESİ TÜRK HALI SANATINA DAİR

Emel ESİN
TÜRKİY

Akıncıyı değil, sivilleşmiş, teknolojik medeniyetini, Anadolu ve İslam medeniyetinde...
Kısa Selçuklu halı sanatına...
Selçuklu halı sanatının...
Selçuklu halı sanatının...
Selçuklu halı sanatının...



İslamın Türkler arasında yayılmağa başladığı sahada ve devirde, Sekizinci asırda, Batı Türkistan'da, pek çok merkezlerde halılar dokunduğu, Arab seyyahlarından öğrenilmektedir. Halı sanatı da İslami şartlara uymakta ve seccadeler de yapılmakta idi. Buhara seccadeleri mihrablı idi.

Pakani Türk (modern tarihçilerin tabiri ile, Kara-hanlı: 840-1220) devrinde, Türk halı sanatının gelişmiş seviyesi Kaşgari'nin verdiği terminolojide belirir: yadım (umumi ad), tülüg yadım (tüylü, yani düğümlü halı), "barçın yadım" (ipek halı) ilah.

Hakani devri Türkistan halılarının tarifi, arabça, farsça eserlerde ve bir Ladakh resminde, tasviri de dikkati çekmiştir.

Horasan'nın Oğuzların yayıldığı çevrelerindeki halı merkezleri de, Türk halı sanatının Selçuklu devrindeki inkişafına doğru, birer merhale teşkil etmişti.

